

Сутність поняття «самодостатній економічний розвиток господарських організацій»

Дослідження присвячено обґрунтуванню сутності поняття «самодостатній економічний розвиток господарських організацій». У процесі дослідження доведено, що існує суттєва прогалина у вивченні самодостатності на рівні суб'єктів господарювання. Водночас питання самодостатності на макrorівні, регіональному рівні та рівні територіальних громад досить ґрунтовно висвітлене у науковій літературі. Проаналізовано стан рівня розвитку бізнесу в Україні, динаміку ефективності господарювання за індикаторами рентабельності ресурсів, що забезпечують формування фінансового результату. Також оцінено рівень участі бізнесу у формуванні податкових надходжень до бюджету за рахунок податку на прибуток. Визначено, що самодостатній розвиток бізнесу формується показниками його результативності у задоволенні потреб усіх його учасників. Обґрунтування поняття «самодостатній економічний розвиток господарських організацій» здійснено через розуміння змісту понять «самодостатність», «розвиток», «економічний розвиток», «суб'єкт діяльності» в тлумаченні «підприємство», «суб'єкт господарювання». Доведено доцільність використання категорії «господарська організація» у сучасних умовах реформування законодавчих актів у сфері регулювання бізнесу. Таким чином, самодостатній економічний розвиток господарської організації як бізнесової одиниці розглядається як безперервний процес створення інноваційної системи, яка забезпечує якісну зміну стану шляхом продуктивного формування та використання її потенціалу для досягнення конкурентоспроможності та економічної безпеки в умовах максимізації вартості бізнесу, постійного залучення стейкхолдерів та орієнтації діяльності на цінність для споживача.

Ключові слова: самодостатність; розвиток; управління; економічний розвиток; самодостатній економічний розвиток; господарські об'єднання.

Актуальність теми. Фундаментальним інтересом населення України є сталий розвиток національної економіки [12]. У Національній економічній стратегії 2030 [37] визначено, що Україна має великі економічні можливості для інвестицій, інновацій, ведення бізнесу, реалізації творчого потенціалу, втілення ідей та власного розвитку. Реалізація стратегії спрямована на забезпечення конкурентоспроможності бізнесу, розвиток сильної економіки та впровадження інновацій. Національна економіка в будь-якій державі безпосередньо залежить від стану функціонування економічних суб'єктів діяльності та формується сукупністю обсягів господарювання підприємницьких структур на мікрорівні. На сьогодні національна економіка України представлена 1913,2 тис. суб'єктами господарювання, серед яких юридичні особи і ФОП та 14678,1 тис. домашніми господарствами [40]. Бізнес відіграє активну роль у розвитку держави, територіальних громад, населення, найманих працівників і власників, а також у формуванні власної діяльності через взаємовідносини з постачальниками та споживачами.

Першочерговим завданням, що виникає в процесі оцінювання національної економіки є вибір економічних категорій і показників, визначення їх дефініцій і методик для моніторингу стану результативності діяльності відповідних бізнесових структур. Загалом науковці визначають стан результативності діяльності бізнесових структур за допомогою різних показників та напрямів дослідження. Найбільш вживаними підходами до визначення стану економічних суб'єктів діяльності є поняття: 1) стійкість, стабільність, сталість, збалансованість і гармонійність; 2) економічна безпека; 3) інноваційність, ефективність, конкурентоспроможність, інвестиційність. Всі три групи підходів до визначення стану результативності господарювання економічних суб'єктів діяльності за назвами різняться, а за своєю сутністю мають достатньо спільних рис, що, на нашу думку, актуалізує на часі обґрунтування поняття, яким повною мірою можна було б замінити зазначені вище терміни. Вважаємо, що відповідним поняттям, яке відноситься до підприємницьких суб'єктів господарювання може бути «самодостатній економічний розвиток». Саме цій економічній категорії буде присвячене наше дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукові публікації вітчизняних вчених свідчать про те, що дослідження самодостатності в економіці має багатовимірний характер та розвивалося у різних напрямках. Особливою актуальності ця тема набула після здобуття Україною незалежності у 1991 році з подальшою інтенсифікацією досліджень після 2000 року. Як зазначає О.І. Зоріна (2011) [15], поняття

«самодостатність» в економічному контексті використовується відносно рідко, проте аналіз наукової літератури дозволяє виділити чотири основні рівні дослідження цього феномену.

На макроекономічному рівні самодостатність розглядається як здатність економіки до самофінансування та забезпечення процесу суспільного відтворення. Зокрема, Б.В. Кульчицький (2006) [22] визначає самодостатність як спроможність забезпечувати фінансування економіки за рахунок власних джерел. Поручник А.М. (2008) [46] розширює це визначення, враховуючи здатність країни до максимальної мобілізації внутрішніх ресурсів у поєднанні з ефективним використанням зовнішньоекономічних зв'язків. Трофимова В.В. (2008) [48] зосередила увагу на компонентах національних економічних моделей, які забезпечують самодостатність в умовах глобалізації.

Регіональний аспект самодостатності досліджувався в основному через призму фінансової автономії та продовольчої безпеки. Деєва Н.М. (2004) [7] аналізувала фінансову самодостатність регіонів у контексті бюджетної реформи. Германенко Л.М. (2007) [6] зосередилася на продовольчій самодостатності як складовій національної безпеки. Осадчук С.В. (2009) [39] розробила критерії оцінки фінансової та бюджетної самодостатності територій. Актуальні дослідження В.Плахотнюка (2024) [44] розглядають фінансову самодостатність місцевих бюджетів в умовах децентралізації та кризових викликів.

Значну увагу дослідники приділяють самодостатності територіальних громад. Кузьменко С.Л. (2017) [21] та В.Коваль (2021) [20] розробили понятійний апарат та теоретичні засади фінансової самодостатності територіальних громад. Люта О.В. та Пігуль Н.Г. (2015) [24] визначили ключові характеристики та принципи функціонування самодостатніх громад, виділивши такі важливі фактори, як: інфраструктура, кадрове забезпечення та достатність фінансових ресурсів. Петрушенко Ю.М. (2014) [42] дослідив соціально-економічну сутність фінансової самодостатності громад. Фінансову самодостатність територіальних громад вивчала й О.Кириленко (2022) [17]. Молодожен Ю. та Левицький А. вивчали економічну самодостатність територіальних громад [31].

На мікрорівні дослідження самодостатності представлені роботами Н.В. Лагодієнко (2015) [23], яка вивчала фінансову самодостатність суб'єктів аграрного виробництва, та М.І. Пиршіна (2021) [43], який досліджував самодостатність лісгосподарських підприємств.

За результатами аналізу захищених дисертаційних робіт у бізнесовій сфері [41], виокремимо три напрями, за яким проводилися дослідження самодостатності: місцеве самоврядування (Ю.Б. Молодожен (2010) [30]); регіональний розвиток економіки (Л.С. Шаталова (2012) [53], В.В. Акименко (2013) [1]); грошово-кредитна сфера, страхування та фондовий ринок (І.Ф. Молоток (2020) [32], В.М. Коваль (2023) [19]). Вивчення відповідних дисертаційних робіт також підкреслює особливу актуальність та необхідність дослідження самодостатності на рівні економічних суб'єктів діяльності.

Загалом проведений аналіз наукових публікацій свідчить про наявність суттєвої прогалини у дослідженні самодостатності на рівні суб'єктів господарювання. Водночас питання самодостатності на макrorівні, регіональному рівні та рівні територіальних громад досить ґрунтовно висвітлені у науковій літературі, проте дослідження самодостатності бізнесу залишається фрагментарним та обмеженим окремими галузями економіки.

Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності поняття «самодостатній економічний розвиток» бізнесових структур мікрорівня на основі систематизації наукових підходів до трактування відповідних дефініцій в сучасній економічній науці. Дослідження спрямоване на систематизацію існуючих підходів до оцінки стану суб'єктів господарювання та обґрунтування доцільності впровадження нової дефініції, яка б комплексно характеризувала їх здатність до ефективного функціонування в умовах резильєнтності та сприяла досягненню стратегічних цілей розвитку національної економіки України.

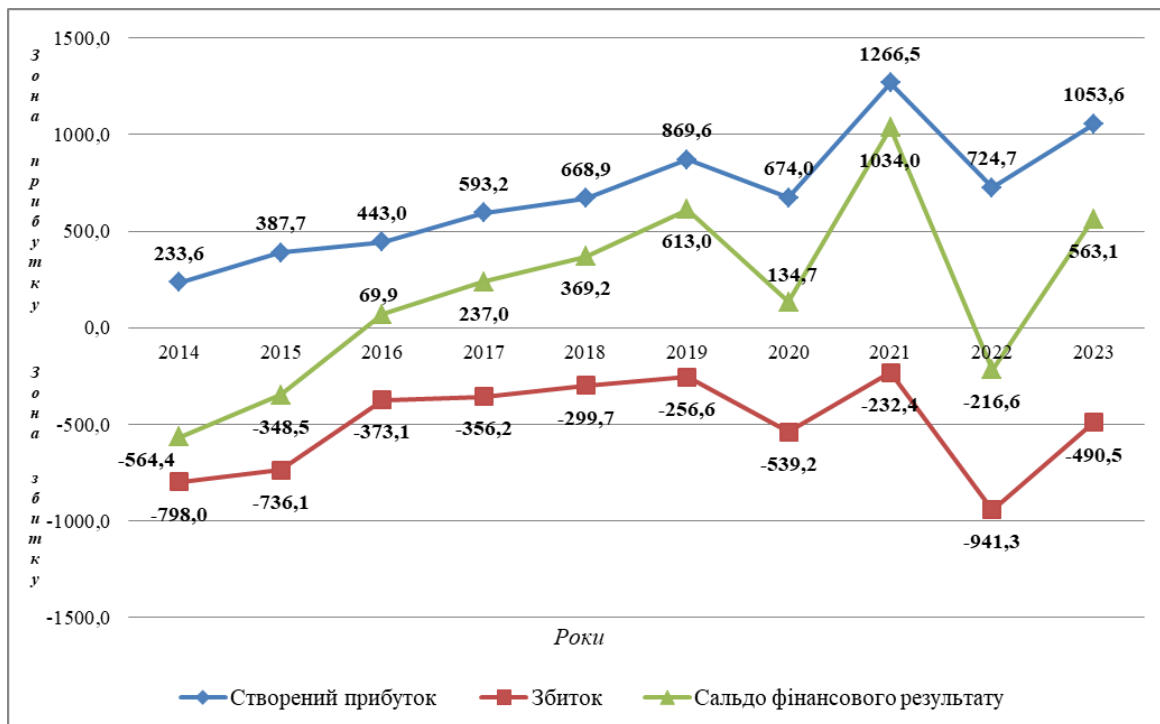
Викладення основного матеріалу. Основою сталого розвитку національної економіки будь-якої держави є ефективне функціонування суб'єктів господарювання. Тому бізнес, завданням якого є створення прибутку, повинен постійно у своїй діяльності пристосовуватися до потреб споживачів і шукати підходи, щоб мати переваги на ринку, які будуть через структурні елементи створеної доданої вартості забезпечувати його самодостатній розвиток. Варто зазначити, що самодостатній розвиток бізнесу визначається показниками його ефективності у задоволенні потреб усіх зацікавлених сторін: для власників – це прибуток і зростання ринкової вартості підприємства; для держави та територіальних громад – податкові надходження; для працівників і населення – рівень доходів та соціальні виплати.

Стан розвитку бізнесу щодо досягнення мети його господарської діяльності – одержання прибутку – наведено на рисунку 1.

Фінансовий результат є основною характеристикою всіх суб'єктів господарювання, а його індикатором є створений прибуток для власників, держави і територіальних громад. Показники рисунку 1 свідчать, що загалом бізнес України за 2014–2023 роки демонструє вкрай низький рівень розвитку у формуванні фінансових результатів як за абсолютними обсягами, так і за позитивними змінами в їхній динаміці. У 2022 році за показником «сальдо фінансового результату» створений збиток переважав

одержаний прибуток на 216,6 млрд грн, тобто в національній економіці України відбулося зменшення власних фінансових ресурсів, залучених у бізнес.

Сьогодні господарська діяльність України поступово відроджується після кризи 2022 року, однак за умов високої резильєнтності можливі різні перспективи подальшого розвитку – від швидкого зростання до тривалої депресії.

Джерело: побудовано автором на основі [40]

Рис. 1. Динаміка одержаного ефекту від господарської діяльності бізнесу в Україні, млрд грн

Важливою умовою забезпечення сталого розвитку бізнесу, окрім досягнення показників ефекту, є ефективність їх створення. Розвиток бізнесу відбувається за рахунок інтенсивного використання ресурсів, а оцінка його рівня здійснюється за допомогою показників прибутковості (рентабельності), які відображають ефективність витрат, інвестицій в активи, використання власного капіталу та формування чистого доходу (табл. 1).

Таблиця 1
Динаміка ефективності господарської діяльності бізнесу в Україні за індикаторами рентабельності ресурсів, що забезпечують формування фінансового результату, %

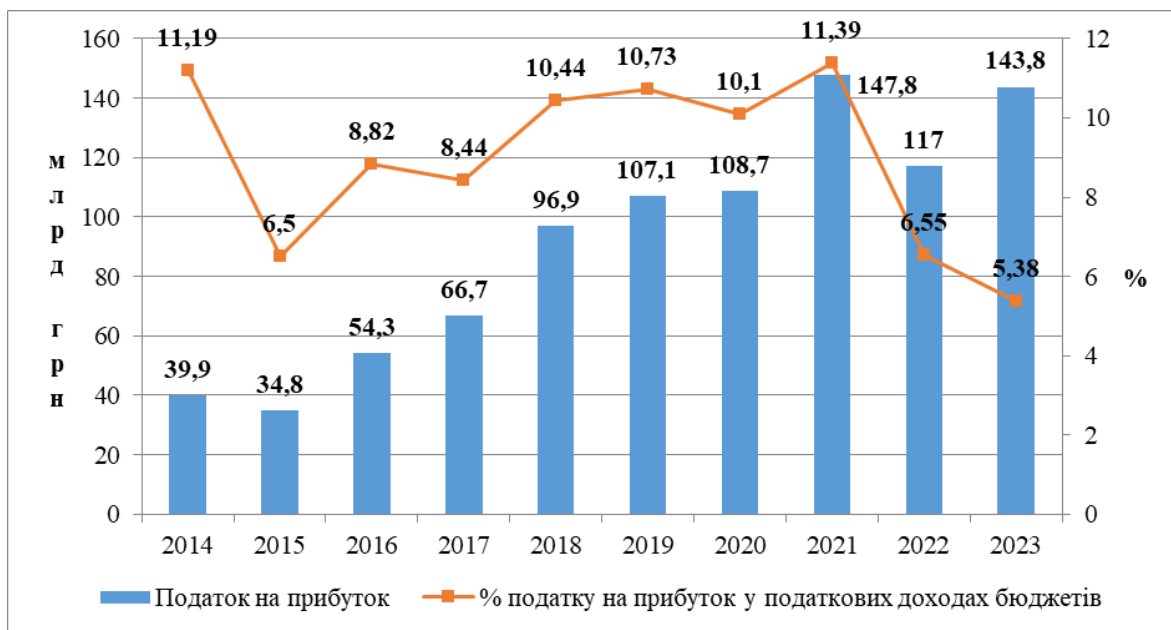
Рік	Рентабельність витрат	Рентабельність чистого доходу	Рентабельність активів	Рентабельність власного капіталу
2014	-10,0	-11,2	-21,4	-38,1
2015	-5,1	-5,4	-12,8	-15,2
2016	1,0	1,0	1,8	2,9
2017	2,9	2,8	5,6	9,6
2018	3,8	3,7	8,6	13,6
2019	5,9	5,6	13,4	19,8
2020	1,2	1,2	2,8	4,0
2021	7,9	7,4	19,5	25,1
2022	-1,8	-1,8	-3,8	-5,4
2023	4,0	3,8	10,0	12,2

Джерело: побудовано автором на основі [40]

Як свідчать дані таблиці 1, розвиток національного бізнесу за показниками ефективності характеризувався протягом 2014–2023 років значними коливаннями і навіть спадом до негативних

результатів у 2022 році. Рівень прибутковості використання ресурсів і якість створеного чистого доходу в цей період теж характеризується неоднозначно. Після досягнення найвищих значень у 2021 році, у 2022 році показники рентабельності суттєво знизилися, характеризуючись низькими рівнями та збитковістю. У 2023 році ситуація дещо стабілізувалася, однак рівень рентабельності бізнесу залишався низьким: на кожен гривню витрат припадало лише 4 копійки прибутку; віддача інвестицій в активи становила 10 копійок; рентабельність власного капіталу – 12,2 копійки; а з кожної гривні чистого доходу отримувалося лише 3,8 копійки прибутку.

Щоб зрозуміти стан участі бізнесу у забезпеченні самодостатності національної економіки, проведемо аналіз рівня податку на прибуток у податкових надходженнях до бюджетів держави і територіальних громад (рис. 2).

Джерело: побудовано автором на основі [40]

Рис. 2. Динаміка участі бізнесу у формуванні податкових надходжень до бюджетів за рахунок податку на прибуток

У результаті проведеного аналізу було виявлено, що показник податку на прибуток, незважаючи на його зростання за абсолютними обсягами в динаміці, характеризується значним спадом у структурі податкових доходів бюджетів. Тому варто наголосити на тому, що на сьогодні бізнес, за результатом досягнення мети, відіграє незначну роль у забезпеченні самодостатнього розвитку як держави, так і територіальних громад. Основою розвитку держави і територіальних громад є податкові платежі, які безпосередньо сплачує населення від формування та використання доходів.

Питання формування ефекту і ефективності господарської діяльності є досить актуальними, оскільки без досягнення бажаних результатів неможлива реалізація самодостатнього розвитку бізнесу, держави, територіальних громад та їх соціальної відповідальності перед населенням. Самодостатність бізнесу є якісною, динамічною та економічною категорією, яка безпосередньо пов'язана з визначальними його критеріями – розподілом доданої вартості. За таких умов питання перегляду деяких теоретичних і практичних засад і визначення поняття «самодостатнього розвитку бізнесу» є досить актуальними.

В історичному аспекті методологічною основою дослідження проблем самодостатнього розвитку суб'єктів господарювання можна вважати теорію економічного розвитку, розроблену Й.Шумпетером. Розвиток за Й.Шумпетером – це побудова нових комбінацій господарської діяльності з використанням наявних у бізнесу ресурсів, які можливо представити п'ятьма типами інновацій [49, с. 47–48]:

- виробництво нового продукту або продукту з якісно новими властивостями (продуктова інновація);
- упровадження нового засобу виробництва, в основу якого покладено нове наукове відкриття або новий підхід до комерційного використання продукції (технологічна чи процесна інновація);
- освоєння нового ринку збуту незалежно від того: існував цей ринок раніше чи ні (збутова інновація);
- залучення нових джерел сировини незалежно від того: існували ці джерела раніше чи ні (сировинна інновація);

– упровадження нових організаційних форм (організаційна інновація).

Тому, на нашу думку, самодостатній розвиток суб'єктів господарювання може бути забезпечений провадженням інвестиційно-інноваційної діяльності, яка, з одного боку, нарощує потенціал бізнесу, а з іншої, є фундаментом забезпечення самодостатності його результатів, дозволяючи йому не лише виживати в умовах резильєнтності, а й планово створювати та реалізовувати власні можливості для розвитку. Наприклад, через інновації бізнес підвищує конкурентоспроможність, оптимізує використання ресурсів, зменшує залежність від окремих ринків збуту, забезпечує стабільність ланцюгів постачання сировини, підвищує адаптивність та стійкість бізнесу за рахунок імплементації елементів гнучкого менеджменту для створення доданої вартості.

Таким чином, простежується прямий зв'язок між самодостатнім та інноваційним розвитком суб'єкта господарювання. Машканцева С.О. та Омельчук К.С. вважають, що стратегія інноваційного розвитку з урахуванням класифікаційних характеристик має бути спрямована на самодостатній розвиток господарюючих суб'єктів, ефективне використання наявного ресурсного потенціалу, підвищення якості життя населення [27].

Оцінювання стану самодостатності бізнесу в економічному розумінні та його майбутнього в науковому і практичному аспекті є складним процесом.

Категорію «самодостатній економічний розвиток» щодо бізнесу доцільно розкрити через розуміння змісту понять «самодостатність», «розвиток», «економічний розвиток», «суб'єкт діяльності» в тлумаченні «підприємство», «суб'єкт господарювання» тощо. На нашу думку, «самодостатній» є якісною характеристикою «економічного розвитку» та відображає те, що розвиток є незалежним, динамічним, стійким, здатним до самозабезпечення. Це пов'язується з тим, що самодостатність у функціонуванні господарської діяльності як комплексний критерій оцінки стосовно бізнесу стосується поняття «економіки», «розвитку», «управлінського процесу», «ефекту» і «ефективності використання ресурсів».

Розвиток – це процес закономірних прогресивних змін, перехід із одного стану в інший, більш досконалий, перехід від старого якісного стану до нового, від нижчого до вищого. Однією із форм вираження процесу розвитку в широкому його значенні є самодостатній розвиток. На сьогодні, в економічних дослідженнях є різні, але взаємопов'язані між собою способи опису процесу розвитку, пов'язані з категоріями низького і високого, простого і складного, кількісного і якісного, прогресу і регресу.

Великий тлумачний словник сучасної української мови [5, с. 1235] визначає розвиток як дію, процес, унаслідок якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого. Укладачі філософського енциклопедичного словника [50, с. 555] під розвитком розуміють незворотну, спрямовану, закономірну зміну матеріальних та ідеальних об'єктів. Такої ж думки дотримуються дослідники В.В. Ільїн та Ю.І. Кулагін [16, с. 120]: розвиток – це передусім зміна, рух. Щодо поняття «розвиток підприємства», то, на думку І.О. Богатирьова [2], – це сукупність змін різної економічної природи, спрямованості, інтенсивності. Дунда С.П. [8] вважає це сукупністю спрямованих, інтенсивних та якісних змін економічної природи, що відбуваються на підприємстві внаслідок суперечностей у внутрішньому середовищі та впливів факторів зовнішнього середовища. Єремійчук Р.А. [11, с. 75] трактує це поняття як збалансовані кількісні, структурні і якісні зміни, які відповідають цілям підприємства і враховують обмеження, що накладаються зовнішнім середовищем і потенціалом підприємства.

Отже, розвиток – це процес закономірних прогресивних змін, перехід із одного стану в інший, більш досконалий, перехід від старого якісного стану до нового, від нижчого до вищого. У цьому дослідженні, беручи до уваги розуміння поняття «розвиток» вітчизняними дослідниками, ми вважаємо, що загалом розвиток, пов'язаний з економікою, характеризує перехід з одного стану господарської діяльності в інший та може супроводжуватися позитивною і негативною динамікою.

У таблиці 2 узагальнено змістовне наповнення основних якісних характеристик, що, на нашу думку, відображають динаміку розвитку суб'єкта господарювання як об'єкта бізнесу загалом на підставі визначень Академічного тлумачного словника української мови [38].

Таблиця 2 систематизує ключові характеристики, що описують динаміку розвитку об'єкта, та дозволяє простежити зв'язок між поняттям самодостатності та можливими його складовими атрибутами. Самодостатній розвиток суб'єкта господарювання передбачає здатність діяти незалежно, ґрунтуючись на власних ресурсах, що відображається через такі характеристики, як: незалежність, стійкість, забезпеченість та достатність. Збалансованість та гармонійність розвитку гарантують адаптивність підприємства до змін у зовнішньому середовищі, а безпека, стабільність і сталість формують основу для довготривалого функціонування без втрати внутрішньої ефективності. Таким чином, усі наведені у таблиці характеристики є складовими самодостатнього розвитку, що забезпечує підприємству не лише стійкість, а й стратегічну автономність у прийнятті управлінських рішень.

Узагальнення та зміст основних якісних характеристик, що відображають динаміку розвитку суб'єкта господарювання як об'єкта бізнесу загалом

Термін	Визначення
Безпечний	Якому не загрожує небезпека; гарантований від небезпеки
Гармонійний	Знаходиться в чіткій відповідності з чим-небудь; сповнений гармонії. Гармонія – поєднання, злагожденість, взаємна відповідність якостей (предметів, явищ, частин цілого)
Достатній	Який задовольняє що-небудь або відповідає яким-небудь потребам; обґрунтований належною мірою, переконливий
Забезпечений	Який має всього в достатку; заможний; той, що створює надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантує щось
Збалансований	Від слова «балансувати», тобто доводити до правильного співвідношення взаємозв'язані частини, сторони чого-небудь, надходження і витрати чогось
Незалежний	Не залежить від кого-, чого-небудь, не підкоряється комусь, чомусь; самостійний, рішучий у поведінці, діях тощо
Незмінний	Не змінюється або не може змінюватися; такий самий; є постійним атрибутом кого-, чого-небудь, завжди наявний, звичний для когось; обов'язковий, неодмінний
Самодостатній	Має цінність сам по собі; який має цілком самостійне значення
Самостійний	Не перебуває під чієюсь владою; не підпорядкований, не підлеглий кому-, чому-небудь; вільний, незалежний; здатний діяти сам, без сторонньої допомоги або керівництва; здатний на незалежні дії, вчинки тощо; здійснює своїми силами чи з власної ініціативи, без сторонньої допомоги або керівництва
Стабільний	Сталий, незмінний, стійкий
Сталий	Не змінюється, зберігає той самий склад, розмір, форму, величину тощо; незмінний, постійний. Який не припиняється, не переривається, триває весь час; безперервний. Розрахований на довгий час, призначений для тривалого функціонування; не тимчасовий
Стійкий	Довго зберігає і проявляє свої властивості, не піддається руйнуванню, псуванню тощо. Для якого характерні стабільність, постійність; сталий. Здатний витримати зовнішній вплив, протидіяти чомусь

Джерело: узагальнено автором на основі [38]

Порівнюючи самостійність та самодостатність, підкреслимо, що самостійність є вмінням вибирати найкраще з альтернатив. Водночас самостійність по відношенню до бізнесу – це міф, тому що діють законодавчі акти держави, територіальних громад, підприємницькі здібності персоналу, конкуренти, постачальники та покупці. Самодостатність більш глибоке поняття, ніж самостійність. Самостійність дає можливість суб'єкту господарювання діяти безпосередньо тут і зараз. Своєю чергою самодостатність гарантує його довгострокову стійкість, незалежність від резильєнтності зовнішнього середовища та здатність до стабільного розвитку навіть у кризових умовах. На нашу думку, самодостатність – це можливість подбати про себе. Своєю чергою самодостатність або ж цінність бізнесу проявляється через досягнення подвійного результату: економічного і соціального. Самостійність же виникає як наслідок здійснення господарювання на власний ризик.

Вітчизняні та закордонні дослідники присвячують свої роботи різним видам розвитку, наприклад, інноваційному, інноваційно-інвестиційному, організаційному, економічному, соціально-економічному, фінансово-економічному тощо. На нашу думку, виходячи із нормативного визначення поняття «підприємництво», підприємство загалом має два види розвитку: «економічний» і «соціальний». Структурні складові економічного розвитку суб'єкта господарювання представлено на рисунку 3.

Джерело: розроблено автором на основі [14]

Рис. 3. Систематизація структурних складових економічного розвитку суб'єкта господарювання

Саме тому, наступним кроком буде проведення дослідження підходів до тлумачення поняття «економічний розвиток» відносно суб'єктів господарювання (табл. 3).

Варто зазначити, що дослідники по-різному підходять до розуміння сутності поняття «економічний розвиток підприємства», в законодавстві відповідний термін відсутній взагалі. Визначення, наведені у таблиці 3, дають можливість стверджувати, що економічний розвиток підприємства є складним і багатовимірним процесом, що містить як структурні зміни в технологічному, організаційному та фінансовому вимірах, так і адаптацію до зовнішніх економічних умов.

Таблиця 3

Сутність поняття «економічний розвиток»

Джерело	Сутність поняття
Клименко Л., Загороднюк О., Халахур Ю. [18]	Незворотні, керовані, цілеспрямовані, закономірні кількісно-якісні та сутнісні зміни економічної системи суб'єкта господарювання, а також оптимальних результатів чи станів ефективного функціонування господарської діяльності в довгостроковому періоді, які зумовлені впливом економічних суперечностей, потреб та інтересів на основі законів діалектики
Мала Н.Т., Грабельська О.В. [25]	Процес якісних та кількісних змін господарської діяльності, що дає змогу підприємству підвищувати результативність своєї діяльності шляхом ефективного використання усіх наявних ресурсів
Мочерний С.В., Довбенко М.В. [34]	Незворотні закономірні зміни технологічного способу виробництва (спосіб виробництва, що базується на техніко-економічному поєднанні речових і особистісних факторів виробництва, комплексі техніко-технологічних відносин між речовими елементами продуктивних сил у системі техніко-економічних відносин
Надтока Т.Б., Какуніна Г.А. [36]	Процес сукупних змін у соціально-економічній системі підприємства, спрямований на його перехід у новий якісно-кількісний стан у часі під впливом факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, причому за напрямом він може бути як позитивним, так і негативним
Плугіна Ю.А. [45, с. 326]	Якісні перетворення в діяльності підприємств за рахунок змін кількісних і структурних характеристик техніко-технологічних, організаційно-комунікаційних, фінансово-економічних ресурсів на основі ефективного використання інтелектуально-кадрових ресурсів та інформаційних технологій
Турило А.М. Турило. А.А., Романченко Н.В., Святенко С.В. [9]	Економічна складова життєдіяльності підприємства у всіх її формах і проявах протягом його життєвого циклу, яка здійснюється під впливом екзогенних і ендогенних чинників і зорієнтована на досягнення власниками мети

Джерело: узагальнено автором на підставі наукових джерел

Зазначимо, що весь масив категорій та понять, що використовуються дослідниками для визначення стану результативності бізнесових структур, можна об'єднати однією категорією – «самодостатній» у розумінні тлумачного словника української мови [5, с. 1288].

Поняття «самодостатності» можна простежити через наукове вивчення у різних площинах таких понять, як: економіка, фінанси, менеджмент, право, філософія, релігієзнавство, історія культури, етика, державне управління, психологія. Що стосується бізнесу, то ця категорія відображає рівень менеджменту, який забезпечує розвиток господарської діяльності.

Науковець В.М. Коваль [19, с. 28] на основі досліджень Ю.Молодженя [29], Л.Шаталової [52], А.Маслоу [26] та М.Г. Мурашкіна [35] виокремлює наукові підходи до визначення сутності поняття «самодостатність»:

- філософський (виникнення системи природним шляхом та її спроможність до існування без зовнішнього впливу; властивість тривалого та стабільного чи короткотривалого і нестійкого існування певної активної системи за умови незмінного стану зовнішнього простору);
- психологічний (психологічний стан індивіда під впливом самовизначення, набутого життєвого досвіду, вікових змін);
- соціологічний (спроможність певної соціальної системи до створення та відтворення усіх необхідних умов для власного існування);
- управлінський (здатність ланки управління забезпечувати цілісність та самостійність системи, елементом якої вона є);
- соціоекономічний (властивість економічної системи, яка характеризується спроможністю до розширеного відтворення і задоволення потреб населення на певному мінімально визначеному рівні).

У таблиці 4 узагальнено поняття «самодостатності» в наукових літературних джерелах.

Таблиця 4

*Тлумачення поняття «самодостатність» у наукових літературних джерелах
як структурної категорії національної економіки*

Джерело	Сутність поняття
1	2
Самодостатність	
Чернявська Т.А. [51, с. 416]	Спроможність забезпечити сталість обраної траєкторії свого розвитку на основі оптимального залучення внутрішніх і зовнішніх ресурсів та механізмів розвитку
Самодостатність територіальних громад	
Боршош І.С., Чернецький Ю.О. [3, с. 3]	Визначається показниками: 1) позитивний приріст населення; 2) відсутність відтоку працездатних громадян; 3) стійка тенденція до збільшення кількості та потужності суб'єктів підприємництва; 4) наявність системи забезпечення нових членів громади житлом за доступними цінами; 5) створення сприятливих умов для залучення інвестиційних ресурсів; 6) сформована модель здобуття мешканцями громади відповідного рівня освіти та перекваліфікації
Морозюк Н.В. [33, с. 175]	Здатність власною діяльністю створювати і відтворювати необхідні соціально-економічні умови для задоволення потреб населення шляхом активізації внутрішніх резервів територій
Фінансова / бюджетна самодостатність	
Єгоричева С., Лахижа М. [10]	Фінансова самодостатність – спроможність представницьких органів місцевих громад максимально повно здійснювати фінансування власних та делегованих повноважень за рахунок ефективного використання фінансових ресурсів, сформованих із активним застосуванням потенційних можливостей відповідно до чинного законодавства
Осадчук С.В. [39]	Поняття фінансової та бюджетної самодостатності означають дещо різні економічні явища. Якщо поняття «фінансової самодостатності» території вміщує сукупність усіх фінансових ресурсів, то бюджетна складова є частиною цих ресурсів
Самодостатність регіону	
Кизим Н.А. [28]	Здатність регіону задовольняти матеріальні, фінансові та культурні потреби населення
Тісунова В., Різник О. [47, с. 73]	Категорія соціально-економічної самодостатності відображає суттєву мету та результат життєдіяльності регіонального співтовариства, а також базову роль соціально-економічних регіонів у розвитку країни

Закінчення табл. 4

1	2
Самодостатність соціально-економічної системи	
Брітченко І.Г., Чернявська Т.А. [4, с. 13]	Режим (спосіб) господарювання соціально-економічної системи, що передбачає покриття витрат функціонування переважно за рахунок власних ресурсів джерел надходження грошових коштів
Шаталова Л.С. [52, с. 45]	Система, яка в процесі свого функціонування зберігає досягнутий рівень розвитку і задовольняє поточні потреби завдяки ефективному використанню свого потенціалу, а також створює умови для його нарощування
Самодостатність підприємства	
Пиршін М.І. [43, с. 80]	«Самодостатність» підприємств є їхньою здатністю утримувати та зміцнювати стійкі позиції на певних сегментах ринку; оптимізувати результативні економічні показники, які формують додану вартість та її структурні елементи на рівні можливості самостійного систематичного інвестування; забезпечувати розвиток завдяки розширеному відтворенню господарської діяльності на основі раціонального використання свого потенціалу, а також створювати умови для його нарощування

Джерело: узагальнено автором

На підставі проведених досліджень можна дійти висновку, що поняття «самодостатній розвиток підприємства» як структурної одиниці національної економіки залишається практично недослідженим. Науковці присвячують дослідження вивченню самодостатності як загальноекономічної категорії, а також самодостатності територіальних громад, фінансової та бюджетної самодостатності, самодостатності різних соціально-економічних систем і регіонів. Дефініцію поняття «самодостатність підприємства» спробував упорядкувати лише М.І. Пиршін [43, с. 80]. Дослідник фахово поєднує у цій дефініції категорії, що за змістом мають визначальний вплив на досягнення самодостатності розвитку підприємства: стійкість, оптимізація, розвиток, відтворення, раціональне використання, потенціал. Таким чином, самодостатній розвиток підприємства є поняттям, що потребує подальшого вивчення та обґрунтування, незважаючи на складність в його оцінці.

На нашу думку, для досягнення цілей дослідження відносно господарської діяльності бізнесу необхідно детально зупинитися на розумінні сутності категорії «самодостатній економічний розвиток господарських організацій». За філологічним тлумаченням цього словосполучення, ці слова є похідними чотирьох синонімічних рядів, а саме:

1) господарська організація, яка, виходячи із сучасного реформування законодавчих актів в сфері регулювання бізнесу, визначається як юридична особа, що здійснює господарську діяльність у сфері суспільного виробництва, спрямованого на виробництво та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [13];

2) розвиток – це процес, у результаті якого відбувається зміна якості стану функціонування господарської організації;

3) економічний – характеризує діяльність господарської організації, метою якої є досягнення достатніх результатів у процесі розвитку;

4) ознакою, що підсумовує якість попередніх складових, зокрема досягнутий рівень ефективності господарювання, який задовольняє потреби всіх учасників бізнесу, а саме: власника, найманих працівників, територіальних громад і держави.

Отже, узагальнена категорія «самодостатній економічний розвиток господарських організацій» – це оксиморон, тобто стилістичний зворот, який утворюється у результаті з'єднання двох протилежних за змістом категорій: «самодостатній» і «розвиток», які є взаємовиключними, а разом формують нове уявлення про стан економіки господарської організації. Для самодостатнього економічного розвитку господарської організації характерним є збалансоване функціонування відносно бізнесу соціальної та екологічної підсистем. Матеріальною основою самодостатнього економічного розвитку є грошовий потік, який здатний задовольнити вимоги всіх учасників бізнесу на достатньому рівні.

Запровадження ощадливого господарського використання природних ресурсів, заходів підвищення соціальних стандартів персоналу економічних суб'єктів та розвиток бізнесу потребують активів, нестача яких призводить до зниження стандартів за складовими самодостатнього розвитку.

Водночас актуалізується проблема ризиків самодостатнього економічного розвитку, що підсилює ймовірність настання для бізнесу негативних наслідків у вигляді банкрутства. Сучасні умови господарювання в Україні відзначаються новим підходом до законодавчого регулювання бізнесу, що потребуватиме їх адаптації до бізнес-середовища.

Національна економіка є сукупністю суб'єктів господарювання, які взаємодіють між собою в межах єдиного економічного простору, забезпечуючи виробництво, розподіл, обмін і споживання товарів та

послуг. Тобто національна економіка, охоплює господарські організації різних форм власності та видів діяльності, організаційно-правових форм господарювання, категорій величини малого, середнього і великого бізнесу, а також відповідні інститути ринкової інфраструктури. Таким чином, сукупна самодостатність національної економіки визначається рівнем самодостатнього розвитку відповідних окремих суб'єктів щодо їх здатності до інноваційного розвитку, стійкості до зовнішніх і внутрішніх викликів, адаптації до змін умов участі наявних факторів в процесі господарювання.

Сталий розвиток національної економіки має забезпечуватися діяльністю всієї сукупності господарських організацій, які функціонують на території України, статус яких визначається відповідними державними класифікаторами і законодавчими актами за участі домашніх господарств.

Метою функціонування будь-якої господарської організації є досягнення економічних і соціальних результатів й одержання прибутку на основі створення максимальної доданої вартості як джерела задоволення потреб всіх учасників господарської діяльності. Задоволення мети господарських організацій можливе саме завдяки досягненню ними економічного розвитку на самодостатній основі.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що *самодостатній економічний розвиток господарських організацій* – безперервний процес створення інноваційної системи, спрямованої на забезпечення сталого формування та ефективного використання елементів потенціалу для досягнення стабільних показників господарювання, гармонійної інвестиційної діяльності, створення доданої вартості та впровадження розширеного відтворення, що сприяє масштабуванню економічної безпеки всіх учасників процесу господарювання і національної економіки загалом.

У вузькому розумінні щодо господарських організацій найбільш обґрунтованим є застосування поняття «*самодостатній економічний розвиток*» як розширеного відтворення та поступових якісних і структурних позитивних змін у господарській діяльності на основі впровадження інноваційних методів ведення бізнесу. Самодостатній розвиток господарських організацій передбачає залучення в процес оптимізації господарської діяльності стейкхолдерів та максимальну орієнтацію на цінність об'єктів діяльності для споживача. Виходячи з цього, у широкому розумінні *самодостатній економічний розвиток господарської організації* як бізнесової одиниці є безперервним процесом створення інноваційної системи, яка забезпечує якісну зміну стану шляхом продуктивного формування та використання її потенціалу для досягнення конкурентоспроможності та економічної безпеки в умовах максимізації вартості бізнесу, постійного залучення стейкхолдерів та орієнтації діяльності на цінність для споживача.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Основною площиною функціонування бізнесу на рівні самодостатності є економічна складова, яка створює умови позитивної динаміки задля отримання відповідних обсягів прибутку, створення доходів працівникам, здійснення соціальних і податкових платежів, виплати дивідендів власникам, формування ринкової вартості господарських організацій. Застосування поняття «розвиток» у контексті бізнесу зумовлює широке коло його трактувань у нормативно-правових актах, наукових дослідженнях та практиці функціонування господарських організацій. Водночас саме поняття «розвиток» без уточнення його специфіки стосовно господарської діяльності є складним для однозначного визначення. Поняття «розвиток» у господарській діяльності як критерій успішності бізнесу, що нерозривно пов'язує його з певним виміром, повинно мати додаткові характеристики «економічний» та «самодостатній». Самодостатній аспект виміру розвитку бізнесу виражається у досягненні його результатів на рівні прагнень одержання багатства всіма учасниками створення доданої вартості.

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що самодостатній економічний розвиток господарської організації є комплексною характеристикою, яка інтегрує в собі економічну, соціальну, екологічну та інші підсистеми функціонування бізнесу. Обґрунтовано, що ця дефініція є безперервним процесом створення інноваційної системи, спрямованої на забезпечення якісної зміни стану господарської організації через продуктивне формування та використання його потенціалу для досягнення конкурентоспроможності та економічної безпеки в умовах максимізації вартості бізнесу, постійного залучення стейкхолдерів та орієнтації діяльності на цінність для споживача. Стан самодостатності є обов'язковим елементом надбудови вищого рівня – економічної безпеки господарської організації, що актуалізує подальші дослідження щодо обґрунтування механізмів досягнення самодостатнього економічного розвитку в умовах невизначеності та резильєнтності.

Перспективними напрямками подальших досліджень у контексті резильєнтності та комплаєнс-ризиків бізнесу є розробка методичного інструментарію для оцінювання рівня самодостатнього економічного розвитку господарських організацій, визначення ключових індикаторів і критеріїв такої оцінки, а також формування механізму управління цим розвитком з урахуванням впливу ризиків і невизначеності зовнішнього середовища.

Список використаної літератури:

1. Акименко В.В. Інституційні засади забезпечення фінансової самодостатності регіону : дис. на здобуття наук ступеня к.е.н. : 08.00.05 / В.В. Акименко. – Чернігів : Чернігівський державний технологічний університет, 2013. – 225 с.

2. Богатирьов І.О. Управління розвитком підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.06.01 / І.О. Богатирьов. – Київ : КНЕУ, 2004. – 22 с.
3. Боршош І.С. Шляхи забезпечення фінансово-економічної самодостатності територіальних громад малих міст / І.С. Боршош, Ю.О. Чернецький // Теорія та практика державного управління. – 2009. – Вип. 2. – С. 129–135 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://surl.li/lnfyps>.
4. Брітченко І.Г. Економічна самодостатність – стратегічний вектор розвитку соціально-економічної системи України / І.Г. Брітченко, Т.А. Чернявська // Сучасні тенденції розвитку світової економіки : зб. матеріалів IX Міжнарод. наук.-практич. конф., 26 травня. – Харків : ХНАДУ, 2017. – Т. 1. – С. 13–14.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., доповн. та СВ) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.
6. Германенко Л.М. Продовольча самодостатність регіону як складова національної безпеки / Л.М. Германенко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Вип. 4. – 2007. – С. 87–92 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://surl.gd/ntqinp>.
7. Деева Н.М. Фінансова самодостатність регіонів через призму здобутків і невирішених питань бюджетної реформи / Н.М. Деева // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2004. – № 1. – С. 10–16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://surl.li/gutrrp>.
8. Дунда С.П. Теоретичні підходи до визначення поняття «розвиток підприємства» / С.П. Дунда // Проблеми підвищення інфраструктури : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 32. – С. 70–75.
9. Економічний розвиток структурних підрозділів підприємства: оцінка, механізм, мотивація : монографія / А.М. Турило, А.А. Турило, Н.В. Романченко, С.В. Святенко. – Київ : Центр навчальної літератури, 2009. – 303 с.
10. Єгоричева С. Забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад: досвід країн Європейського Союзу для України / С.Єгоричева, М.Лахижа // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2016. – № 1. – С. 64–77 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://visnykj.tneu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/676/689>.
11. Єрмейчук Р.А. Сутність і зміст процесів розвитку підприємства / Р.А. Єрмейчук // Управління розвитком. – 2003. – № 1. – С. 74–76.
12. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018, № 2469-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
13. Закон України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 09.01.2025, № 4196-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text>.
14. Зінченко Д.С. Економічний розвиток підприємства і економічна безпека підприємства: генеза, взаємний вплив та взаємозалежність / Д.С. Зінченко // Економічний вісник НТУУ «КПІ» : збірник наукових праць. – 2021. – № 18. – С. 80–87.
15. Зоріна О.І. Поняття та сутність «самодостатності» економічних систем / О.І. Зоріна // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – № 33. – С. 85–87.
16. Ільїн В.В. Людини і світ : навчальний посібник / В.В. Ільїн, Ю.І. Кулагін. – Київ : Київ.нац.торг.-екон. ун-т, 2003. – 283 с.
17. Кириленко О. Фінансова самодостатність територіальних громад: сутність та умови забезпечення / О.Кириленко // Світ фінансів. – 2022. – Вип. 4. – С. 68–80.
18. Клименко Л. Діалектика поняття «економічний розвиток підприємств» в системі менеджменту / Л.Клименко, О.Загороднюк, Ю.Халахур // Підприємництво та інновації. – 2020. – № 12. – С. 120–125 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/318>.
19. Коваль В.М. Механізми забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад в умовах децентралізації : дис. ... доктора філософії : спец. 072 / В.М. Коваль. – Львів : Львівський національний університет ім. Івана Франка. – 2023. – 271 с.
20. Коваль В. Фінансова самодостатність територіальних громад: теоретичний дискурс / В.Коваль // Світ фінансів. – 2021. – Вип. 4. – С. 63–76.
21. Кузьменко С.Л. Самодостатність територіальної громади: поняття та основні засади / С.Л. Кузьменко // Теорія та практика державного управління. – 2017. – Вип. 2. – С. 152–157 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2017_2_25.
22. Кульчицький Б.В. Сучасні економічні системи : навч. пос. / Б.В. Кульчицький. – Львів : Афіша, 2006. – 279 с.
23. Лагодієнко Н.В. Фінансова самодостатність суб'єктів аграрного виробництва / Н.В. Лагодієнко // Економічний форум. – 2015. – № 4. – С. 383–388 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2015_4_61.
24. Люта О.В. Самодостатність територіальної громади: її сутність, склад та напрями забезпечення / О.В. Люта, Н.Г. Пігуль // Ефективна економіка. – 2015. – № 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4571>
25. Мала Н.Т. Економічний розвиток підприємства: планування та моделювання / Н.Т. Мала, О.В. Грабельська // Вісник НУ «Львівська політехніка». – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2012. – № 739. – С. 22–30.
26. Маслоу А. Психологія буття / А.Маслоу. – К. : Ваклер, 1997. – 304 с.
27. Машиканцева С.О. Концептуальні аспекти стратегії інноваційного розвитку транспортно-логістичної системи / С.О. Машиканцева, К.С. Омельчук // Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Економічні науки. – 2019. – № 2. – С. 132–140.
28. Моделювання стійкого розвитку регіонів : монографія / під заг ред. Н.А. Кизима. – Х., 2010. – 180 с.
29. Молодожен Ю. Самодостатність територіальних громад: системний підхід : монографія / Ю.Молодожен. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2010. – 370 с.

30. Молодожен Ю.Б. Теоретико-методологічні засади визначення самодостатності територіальних громад : дис. на здобуття наук ступеня д. держ. упр. : 25.00.04 / Ю.Б. Молодожен. – Одеса : Одеський регіональний інститут державного управління Української Академії державного управління при Президентові України, 2010. – 468 с.
31. Молодожен Ю. Економічна самодостатність територіальних громад: стан розроблення проблеми та визначення напрямів досліджень / Ю.Молодожен, А.Левіцький // Актуальні проблеми державного управління. – 2012. – № 1. – С. 27–31.
32. Молоток І.Ф. Методичні засади забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.08 / І.Ф. Молоток. – Суми : Сумський державний університет, 2020. – 238 с.
33. Морозюк Н.В. Теоретичні аспекти самодостатності сільських територіальних громад / Н.В. Морозюк // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія : Економічні науки. – 2012. – Вип. 5. – Т. 1. – С. 173–178.
34. Мочерний С.В. Економічна теорія : підручник / С.В. Мочерний, М.В. Довбенко. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. – 856 с.
35. Мурашкін М.Г. Феномен самодостатності : монографія / М.Г. Мурашкін. – Дніпропетровськ : ДГФА, 2005. – 300 с.
36. Надтока Т.Б. Соціальний розвиток промислового підприємства та механізми його управління : монографія / Т.Б. Надтока, Г.А. Какуніна ; за заг. ред. О.В. Мартякової. – Донецьк : ДВНЗ «ДонНТУ», 2011. – С. 564–569.
37. Національна економічна стратегія 2030 : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://nes2030.org.ua/>.
38. Академічний глумачний словник : в 11 томах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/>.
39. Осадчук С.В. Фінансова та бюджетна самодостатність території / С.В. Осадчук // Актуальні проблеми державного управління. – 2009. – № 1. – С. 326–334 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2009_1_43.
40. Державна служба статистики України : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
41. Офіційний сайт Національного репозитарію академічних текстів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://nrat.ukrintei.ua/>.
42. Петрушенко Ю.М. Соціально економічна сутність та фінансова самодостатність територіальних громад / Ю.М. Петрушенко // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наук. праць. Економіка. – 2014. – Вип. 710–711. – С. 45–48.
43. Пиршін М.І. Самодостатність як об'єкт управління в системі економічного забезпечення діяльності лісгосподарських підприємств / М.І. Пиршін // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2021. – № 1 (48). – С. 77–83.
44. Плахотнюк В.В. Фінансова самодостатність місцевих бюджетів в умовах кризових викликів / В.В. Плахотнюк // Український журнал прикладної економіки та техніки. – 2024. – Том 9. – № 4. – С. 390–394.
45. Пługина Ю.А. Розвиток персоналу підприємства: підходи, сутність, моделі / Ю.А. Пługина / Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – Вип. 42. – С. 323–327.
46. Поручник А.М. Національний інтерес України: економічна самодостатність у глобальному вимірі : монографія / А.М. Поручник. – Київ : МОН України, ДВНЗ Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана, 2008. – 352 с.
47. Тісунова В. Регіональні аспекти адміністративно-територіальної реформи в Україні / В.Тісунова, О.Різняк // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – 2014. – № 5 (213) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://n-visnik.oneu.edu.ua/files/archive/nv_5_\(213\)_2014.pdf](http://n-visnik.oneu.edu.ua/files/archive/nv_5_(213)_2014.pdf).
48. Трофимова В.В. Ключові компоненти національних моделей економічного розвитку в епоху глобалізації / В.В. Трофимова // Економіка і підприємництво. – 2008. – № 21. – С. 118–128.
49. Управління інноваціями в сучасній організації / під ред. В.А. Євтушевського. – К. : Нічлава, 2006. – 359 с.
50. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В.І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. – Київ : Абрис, 2002. – 742 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://archive.org/details/filosofskiy_entsyklop.
51. Чернявська Т.А. Можливості забезпечення фінансової самодостатності регіонів за рахунок використання потенціалу транспортно-комунікаційної системи / Т.А. Чернявська // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2012. – № 1. – С. 413–419.
52. Шаталова Л. Теоретичні основи визначення категорії «самодостатність» як дефініції державного управління / Л.Шаталова // Вісник Хмельницького національного університету. Серія : Економічні науки. – 2012. – Т. 1. – № 5. – С. 41–45.
53. Шаталова Л.С. Формування механізму забезпечення економічної самодостатності регіонів : дис. на здобуття наук ступеня к.е.н. : 08.00.05 / Л.С. Шаталова. – Одеса : Одеський національний економічний університет, 2016. – 202 с.

References:

1. Akymenko, V.V. (2013), «Instytutsiini zasady zabezpechennia finansovoi samodostatnosti rehionu», Ph.D. Thesis of dissertation, 08.00.05, Chernihivskiy derzhavnyi tekhnolohichnyi universytet, Chernihiv, 225 p.
2. Bohatyrov, I.O. (2004), «Upravlinnia rozvytkom pidpriemstva», Abstract of Ph.D. dissertation, 08.06.0, KNEU, Kyiv, 22 p.
3. Borshosh, I.S. and Chernetskyi, Yu.O. (2009), «Shliakhy zabezpechennia finansovo-ekonomichnoi samodostatnosti terytorialnykh hromad malykh mist», *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, Vol. 2, pp. 129–135, [Online], available at: <http://surl.li/Infps>

4. Britchenko, I.H. and Cherniavska, T.A. (2017), «Ekonomichna samodostatnist – stratehichniy vektor rozvytku sotsialno-ekonomichnoi systemy Ukrainy», *Suchasni tendentsii rozvytku svitovoi ekonomiky*, zb. materialiv IKh Mizhnarod. nauk.-prakytn. konf., 26 travnia, KhNADU, Kharkiv, Vol. 1, pp. 13–14.
5. Busel, V.T. (ed.) (2007), *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* (z dod., dopovn. ta SV), VTF «Perun», K., Irpin, 1736 p.
6. Hermanenko, L.M. (2007), «Prodovolcha samodostatnist rehionu yak skladova natsionalnoi bezpeky», *Visnyk aharnoi nauky Prychornomia*, Vol. 4, pp. 87–92, [Online], available at: <https://surl.gd/ntqin>
7. Dieieva, N.M. (2004), «Finansova samodostatnist rehioniv cherez pryzmu zdobutkiv i nevyrishenykh pytan biudzhetnoi reformy», *Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho hirnychoho universytetu*, No. 1, pp. 10–16, [Online], available at: <https://surl.li/gyrrpp>
8. Dunda, S.P. (2011), «Teoretychni pidkhody do vyznachennia poniattia “rozvytok pidpriemstva”», *Problemy pidvyshchennia infrastruktury*, zb. nauk. pr., Vol. 32, pp. 70–75.
9. Turylo, A.M., Turylo, A.A., Romanchenko, N.V. and Sviatenko, S.V. (2009), *Ekonomichnyi rozvytok strukturnykh pidrozdiliv pidpriemstva: otsinka, mekhanizm, motyvatsiia*, monohrafiia, Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, 303 p.
10. Yehorycheva, S. and Lakhyzha, M. (2016), «Zabezpechennia finansovoi samodostatnosti terytorialnykh hromad: dosvid krain Yevropeiskoho Soiuzu dlia Ukrainy», *Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, No. 1, pp. 64–77, [Online], available at: <http://visnyk.tne.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/676/689>
11. Yeremeichuk, R.A. (2003), «Sutnist i zmist protsesiv rozvytku pidpriemstva», *Upravlinnia rozvytkom*, No. 1, pp. 74–76.
12. Verkhovna rada Ukrainy (2018), *Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy*, zakon Ukrainy vid 21.06.2018, No. 2469-VIII, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
13. Verkhovna Rada Ukrainy (2025), *Pro osoblyvosti rehuliuвання diialnosti yurydychnykh osib okremykh orhanizatsiino-pravovykh form u perekhidnyi period ta obiednan yurydychnykh osib*, zakon Ukrainy vid 09.01.2025, No. 4196-IX, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text>
14. Zinchenko, D.S. (2021), «Ekonomichnyi rozvytok pidpriemstva i ekonomichna bezpeka pidpriemstva: geneza, vzaiemnyi vplyv ta vzaiemozalezhnist», *Ekonomichnyi visnyk NTUU «KPI»*, zbirnyk naukovykh prats, No. 18, pp. 80–87.
15. Zorina, O.I. (2011), «Poniattia ta sutnist “samodostatnosti” ekonomichnykh system», *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, No. 33, pp. 85–87.
16. Ilin, V.V. and Kulahin, Yu.I. (2003), *Liudyny i svit*, navchalnyi posibnyk, Kyiv.nats.torh.-ekon. un-t, Kyiv, 283 p.
17. Kyrilenko, O. (2022), «Finansova samodostatnist terytorialnykh hromad: sutnist ta umovy zabezpechennia», *Svit finansiv*, Issue 4, pp. 68–80.
18. Klymenko, L., Zahorodniuk, O. and Khalakhur, Yu. (2020), «Dialektyka poniattia “ekonomichnyi rozvytok pidpriemstv” v systemi menedzhmentu», *Pidpriemnytstvo ta innovatsii*, No. 12, pp. 120–125, [Online], available at: <http://www.ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/318>
19. Koval, V.M. (2023), «Mekhanizmy zabezpechennia finansovoi samodostatnosti terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii», Ph.D. Thesis of dissertatation, 072, Lvivskiy natsionalnyi universytet im. Ivana Franka, Lviv, 271 p.
20. Koval, V. (2021), «Finansova samodostatnist terytorialnykh hromad: teoretychni dyskurs», *Svit finansiv*, Issue 4, pp. 63–76.
21. Kuzmenko, S.L. (2017), «Samodostatnist terytorialnoi hromady: poniattia ta osnovni zasady», *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, Issue 2, pp. 152–157, [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2017_2_25
22. Kulchytskyi, B.V. (2006), *Suchasni ekonomichni systemy*, navch. pos., Afisha, Lviv, 279 p.
23. Lahodiienko, N.V. (2015), «Finansova samodostatnist subiektiv aharnoho vyrobnytstva», *Ekonomichnyi forum*, No. 4, pp. 383–388, [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2015_4_61
24. Liuta, O.V. and Pihul, N.H. (2015), «Samodostatnist terytorialnoi hromady: yii sutnist, sklad ta napriamy zabezpechennia», *Efektivna ekonomika*, No. 11, [Online], available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4571>
25. Mala, N.T. and Hrabelska, O.V. (2012), «Ekonomichnyi rozvytok pidpriemstva: planuvannia ta modeliuvannia», *Visnyk NU «Lvivska politekhnika»*, Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, Lviv, No. 739, pp. 22–30.
26. Maslou, A. (1997), *Psykhologiiia buttia*, Vakler, K., 304 p.
27. Mashkantseva, S.O. and Omelchuk, K.S. (2019), «Kontseptualni aspekty stratehii innovatsiinoho rozvytku transportno-lohistychnoi systemy», *Visnyk KhNAU im. V.V. Dokuchaieva. Ekonomichni nauky*, No. 2, pp. 132–140.
28. Kyzyma, N.A. (ed.) (2010), *Modeliuvannia stiikoho rozvytku rehioniv*, monohrafiia, Kh., 180 p.
29. Molodozhen, Yu. (2010), *Samodostatnist terytorialnykh hromad: systemnyi pidkhid*, monohrafiia, ORIDU NADU, Odesa, 370 p.
30. Molodozhen, Yu.B. (2010), «Teoretyko-metodolohichni zasady vyznachennia samodostatnosti terytorialnykh hromad», Ph.D. Thesis of dissertatation, 25.00.04, Odeskyy rehionalnyi instytut derzhavnoho upravlinnia Ukrainskoi Akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy, Odesa, 468 p.
31. Molodozhen, Yu. and Levytskyi, A. (2012), «Ekonomichna samodostatnist terytorialnykh hromad: stan rozroblennia problemy ta vyznachennia napriamiv doslidzhen, *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*, No. 1, pp. 27–31.
32. Molotok, I.F. (2020), «Metodychni zasady zabezpechennia finansovoi samodostatnosti mistsevykh biudzhetiv», Thesis of dissertatation, 08.00.08, Sumskyy derzhavnyi universytet, Sumy 2020, 238 p.
33. Moroziuk, N.V. (2012), «Teoretychni aspekty samodostatnosti silskykh terytorialnykh hromad», *Naukovi pratsi Poltavskoi derzhavnoi aharnoi akademii, Serii, Ekonomichni nauky*, Issue 5, Vol. 1, pp. 173–178.
34. Mochernyi, S.V. and Dovbenko, M.V. (2004), *Ekonomichna teoriia*, pidruchnyk, Vydavnychiy tsentr «Akademiiia», Kyiv, 856 p.

35. Murashkin, M.H. (2005), *Fenomen samodostatnosti*, monohrafiia, DHFA, Dnipropetrovsk, 300 p.
36. Nadтока, T.B. and Kakunina, H.A. (2011), *Sotsialnyi rozvytok promyslovoho pidpriemstva ta mekhanizmy yoho upravlinnia*, monohrafiia, in Martiakovi, O.V. (ed.), DVNZ «DonNTU», Donetsk, pp. 564–569.
37. Kabinet Ministriv Ukrainy (2021), *Natsionalna ekonomichna stratehiia 2030*, postanova vid 03.03.2021 r., No. 179, [Online], available at: <https://nes2030.org.ua/>
38. *Akademichnyi tлумachnyi slovnyk*, v 11 tomakh, [Online], available at: <http://sum.in.ua/>
39. Osadchuk, S.V. (2009), «Finansova ta biudzhethna samodostatnist terytorii», *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*, No. 1, pp. 326–334, [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2009_1_43
40. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*, ofitsiyni sait, [Online], available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
41. *Natsionalnyi repozytarij akademichnykh tekstiv*, ofitsiyni sait, [Online], available at: <https://nrat.ukrintei.ua/>
42. Petrushenko, Yu.M. (2014), «Sotsialno ekonomichna sutnist ta finansova samodostatnist terytorialnykh hromad», *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu*, zbirnyk nauk. prats, *Ekonomika*, Issue 710–711, pp. 45–48.
43. Pyrshin, M.I. (2021), «Samodostatnist yak ob'ekt upravlinnia v systemi ekonomichnoho ubezpechennia diialnosti lisohospodarskykh pidpriemstv», *Problemy teorii ta metodolohii bukhgalterskoho obliku, kontroliu i analizu*, No. 1 (48), pp. 77–83.
44. Plakhotniuk, V.V. (2024), «Finansova samodostatnist mistsevykh biudzhativ v umovakh kryzovykh vyklykiv», *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniki*, Vol. 9, No. 4, pp. 390–394.
45. Pluhina, Yu.A. (2013), «Rozvytok personalu pidpriemstva: pidkhody, sutnist, modeli», *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovost*, Issue 42, pp. 323–327.
46. Poruchnyk, A.M. (2008), *Natsionalnyi interes Ukrainy: ekonomichna samodostatnist u hlobalnomu vymiri*, monohrafiia, MON Ukrainy, DVNZ Kyiv. nats. ekon. un-t im. Vadyma Hetmana, Kyiv, 352 p.
47. Tisunova, V. and Riznyk, O. (2014), «Rehionalni aspekty administratyvno-terytorialnoi reformy v Ukraini», *Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, No. 5 (213), [Online], available at: [http://n-visnik.oneu.edu.ua/files/archive/nv_5_\(213\)_2014.pdf](http://n-visnik.oneu.edu.ua/files/archive/nv_5_(213)_2014.pdf)
48. Trofymova, V.V. (2008), «Kliuchovi komponenty natsionalnykh modelei ekonomichnoho rozvytku v epokhu hlobalizatsii», *Ekonomika i pidpriemnytstvo*, No. 21, pp. 118–128.
49. Yevtushkevskoho, V.A. (ed.) (2006), *Upravlinnia innovatsiamy v suchasni orhanizatsii*, Nichlava, K., 359 p.
50. Shynkaruk, V.I. (holova redkolehii) (ed.) et al. (2012), *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk*, Abrys, Kyiv, 742 p., [Online], available at: https://archive.org/details/filosofskyi_entsyklop
51. Cherniavska, T.A. (2012), «Mozhlyvosti zabezpechennia finansovoi samodostatnosti rehioniv za rakhunok vykorystannia potentsialu transportno-komunikatsiinoi systemy», *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy*, No. 1, pp. 413–419.
52. Shatalova, L. (2012), «Teoretychni osnovy vyznachennia katehorii “samodostatnist” yak definitsii derzhavnoho upravlinnia», *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, Seriya, *Ekonomichni nauky*, Vol. 1, No. 5, pp. 41–45.
53. Shatalova, L.S. (2016), «Formuvannia mekhanizmu zabezpechennia ekonomichnoi samodostatnosti rehioniv», Ph.D. Thesis of dissertatation, 08.00.05, Odeskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet, Odesa, 202 p.

Денисюк Олена Григорівна – кандидат економічних наук, доцент Державного університету «Житомирська політехніка».

<https://orcid.org/0000-0003-2108-7347>.

Наукові інтереси:

- самодостатній економічний розвиток підприємств;
- управління потенціалом підприємства,
- діагностика вартості підприємства.

E-mail: delenash@ukr.net.

Denysiuk O.H.

The essence of the concept of «self-sufficient economic development of business organizations»

This study is dedicated to substantiating the essence of the «self-sufficient economic development of business organizations». The research demonstrates a significant gap in the study of self-sufficiency at the level of economic entities. However, the scientific literature has more thoroughly addressed issues of self-sufficiency at the macro level, regional level, and within territorial communities. The analysis examines the state of business development in Ukraine, the dynamics of operational efficiency as measured by resource profitability indicators that underpin financial performance, and the extent of business participation in generating tax revenues through profit taxation. It is determined that the self-sufficient development of business is characterized by its effectiveness in satisfying the needs of all its stakeholders.

The conceptual substantiation of «self-sufficient economic development of business organizations» is achieved by clarifying the meanings of the terms «self-sufficiency», «development», «economic development», and «economic entity» as interpreted in the contexts of «enterprise» and «business organization». The study also demonstrates the appropriateness of employing the category «business organization» under the current conditions of legislative reform in business regulation. Thus, the self-sufficient economic development of a business organization is viewed as a continuous process of creating an innovative system that enables qualitative transformation through the productive formation and utilization of its potential, aiming to achieve competitiveness and economic security by maximizing business value, maintaining constant stakeholder engagement, and orienting activities toward consumer value.

Keywords: self-sufficiency; development; management; economic development; self-sufficient economic development; business associations.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2025.